

МОВА ПСАЛТИРЯ В ПЕРЕКЛАДІ І. ПУЛЮЯ НА ТЛІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ

Виявлено розходження мови Псалтиря в перекладі І. Пулюя з нормами сучасної української літературної мови. Зіставлення проведено на різних рівнях: фонетичному, морфологічному, синтаксичному, виявлено чужі або застарілі елементи в лексичному складі та особливості правопису, якого дотримувався перекладач. Разом з тим відзначено унікальність першого повного українського перекладу Святого Письма.

Ключові слова: переклад, сучасна українська мова, особливості правопису, відхилення (розходження), Біблія (Святе Письмо), Псалом.

Стаття присвячена аналізу особливостей мови перекладу Псалтиря, здійсненого видатним українським ученим І. Пулюєм, зіставленню її з нормами сучасної української літературної мови.

Короткі відомості про українські переклади Святого Письма. Святе Письмо вперше було перекладено (але не повністю) зрозумілою для слов'ян мовою у другій половині IX ст. братами-просвітителами Кирилом та Методієм. 1025 років тому ці переклади разом із християнською релігією прийшли в Русь-Україну. Повний текст церковнослов'янською мовою з'явився в Україні аж у 1581 році, коли була надрукована Острозька Біблія. Були спроби перекласти окремі частини Святого Письма й мовою, наближеною до народної (Пересопницьке Євангеліє, Крехівський Апостол), однак, відколи Україна потрапила під владу Росії, ці переклади були заборонені, а дозволений був лише переклад церковнослов'янською мовою, причому з російською вимовою. І вже аж у XIX ст. почали з'являтися окремі українські переклади. Так, Маркіян Шашкевич переклав Євангеліє від Івана і Матея (1842 рік), Пилип Морачевський – Четверовангеліє та Діяння (1862 рік) [3, с. 2730].

Незважаючи на заборони, праця над перекладами Святого Письма продовжувалася, і в 1869 році у Львові виходять п'ять Мойсейових книг у перекладі українською мовою Пантелеймона Куліша, у 1871 році у Відні – Новий заповіт П. Куліша та Івана Пулюя і в 1903 році, також у Відні, – Біблія П. Куліша, І. Пулюя та Івана Нечуя-Левицького. У 1962 році вийшов український переклад Івана Огієнка. Дванадцять років працював над перекладом Іван Хоменко, причому перекладав з оригінальних єврейських, арамейських та грецьких текстів. Після опрацювання й затвердження його текстів комісією Василянського чину повний переклад Святого Письма вийшов у кінці 50-их – на початку 60-их років минулого століття. І. Хоменко був великим знавцем мов. Він знав єв-

рейську, грецьку, латинську, сучасні європейські мови (французьку, англійську, німецьку, італійську), що стало йому у великій пригоді при цій важливій праці [7, с. XVI–XVII].

Отже, Біблія П. Куліша, як прийнято її називати, вийшла у 1903 році. Значну частину перекладів (із грецьких текстів) у ній здійснив І. Пулюй. Після смерті П. Куліша в 1897 році переклад завершив І. Нечуй-Левицький. Тому її ще називають Біблією П. Куліша–І. Пулюя–І. Нечуя-Левицького. Цей український переклад понад півстоліття був єдиним повним перекладом Святого Письма в Україні, тому вважається працею, яка відіграла величезну роль не тільки у виробленні конфесійного стилю української літературної мови, але й у збагаченні її лексичного та фразеологічного складу [6].

Мега статті – зробити порівняльний аналіз мови перекладу І. Пулюя із сучасною українською літературною мовою.

Переклад Псалмів у цій Біблії здійснив І. Пулюй, тому можемо судити з нього про мову тодішньої української інтелігенції, хоч треба мати на увазі, що остаточно тексти Біблії опрацював І. Нечуй-Левицький, тож він міг внести якісь і свої незначні виправлення. Певні корективи міг унести й редактор видавництва і, як виглядає, воно так і було, що побачимо далі.

Найперше зазначимо, що в перекладі застосований фонетичний правопис, зокрема правопис Є. Желехівського, який тоді використовували в Галичині, а отже, і у Відні, де була видана Біблія. Як відомо, у цьому правописі, хоч він був у принципі фонетичним, деякі правила віддавали ще данину етимологічному (історичному) правопису. Так, Є. Желехівський, а за ним і його послідовники С. Смаль-Стоцький, І. Верхратський, В. Гнатюк та інші вчені Галичини і Буковини вважали, що фонему /i/ (такий термін ще тоді не вживали), залежно від походження, треба позначати різними літерами – *i* або *ï*, оскільки, на їхню думку, перед /i/, що виникло в закритому складі з етимологічного /o/, приголосні вимовляли твердо, а перед /i/, що походило з *h* (ятя) та з етимологічного /e/, вимовляли м'яко. Отож, щоб відбити на письмі цю вимову, і вирішено було фонему /i/, яка вживалася на місці *h* та етимологічного /e/, позначати літерою *ï*.

Як відомо, це положення (і не тільки це) викликало бурю протестів, розгорілася палка полеміка між мовознавцями Галичини, Буковини та Великої України. Б. Грінченко, І. Нечуй-Левицький і навіть галичанин С. Томашівський були

проти того, щоб позначати /i/ з ятя та /e/ літерою **ї**. Б. Грінченко, наприклад, писав, що дуже важко буває встановити, де писати **і**, а де **ї**. „Яке справді може бути тут правило? Пиши так, як вимовляєш? Але ж я вимовляю так, що зм'якшую обидва д в слові *дідив* – то я в усіх тих випадках маю писати **ї**? А хто вимовляє інак, той і після **б**, і після **в**, і після другого **д** (в слові „дідив“) писатиме **і**? Тоді буде два або й три правописи. Значить – на вухо не можна здатися. А чого ж тоді слухатися? Зостається тільки етимологія, – зазначає Б. Грінченко, – доведеться докопуватися, яка літера стояла в слові... – **н** чи **о**. Це ж добре письменний чоловік, муштрований на всяких граматиках, може так-сяк і докопається, хоч і не до всього, та й буде якось стромляти теє **ї**... а що ж робити чоловікові, хитрошею граматичних несвідомому? Що робити нещасному школярові народної школи та й взагалі всякій дитині? Скільки вона мусить намучитися, силкуючися зрозуміти незрозуміле: де саме писати оте кляте **ї**? Чи не буде це гірше, багато разів гірше від усіх проклятої літери **н** у московській мові? І ми ото свідомо будемо заводити отаку дитячу каторгу, сушити свіжі маленькі голови правилами, яких і сами до ладу не вміємо скласти?“ [цит. за: 2, с. 32-33].

Саме таке написання (літеру **ї**) дуже активно відстоював, крім С. Смаль-Стоцького, В. Гнатюк. Він заперечує Б. Грінченкові і на чітких двох правилах показав, що цей правопис зовсім неважко запам'ятати. Літера **ї** пишеться тільки після сімох приголосних (**д, т, з, с, ц, л, н**), за винятком випадків, коли **і** чергується з **о**, та прикметників у називному відмінку множини з твердим приголосним основи (*домашні, сині*, але *тверді, зелені*). Тут автор статті справедливо зауважує, що в деяких мовах правописи є значно важчі, але все ж їх знають, то не важко вивчити й цей“ [2, с. 35]. Зауважмо, що зазначені приголосні й справді в багатьох українських говорах мають подвійну вимову – тверду і м'яку, тому її й мали намір відтворити на письмі Є. Желехівський, В. Гнатюк, С. Смаль-Стоцький та інші прихильники „желехівки“. Зрештою, вони мали рацію, бо „**ді, ті, ні...** з непом'якшеними **д, т, н** перед **і** без сумніву належать факторові семантичному“, вони „служили й служать диференціації (розрізнюванню) значень, тобто є фонологічним елементом, внутрішньо зумовлені, значущі, семантично навантажені. Порівн.: *діл – д'іл, тік – т'ік, ніс – н'іс*“ [4, с. 182].

У Біблії Куліша це правило витримано повністю, тому після зазначених приголосних на місці колишнього ятя та етимологічного /e/ усюди вжита літера **ї**, наприклад: *слідом, на суді, дорозі, в Бозі, в тісноті, гонителів, ділами, на престолі, в сітях, сірка, нікчемність, зіницю, заподіяв, сів, відлітайте, заціпить, зрадїли, піднісся, вознісся, засідає, надїються, втікав, ділаючи, всі, мені, ні-*

хто, ані тощо. Приклади в контексті: *Встань, Господи, у гніві твоїм* – (7, 6); *Бо не буде завсїди забутий вбогий, і не пропаде на віки надїя смирних* (9, 18) [див: 8]. Зустрічаються приклади з літерою **ї**, у яких не було ні ятя, ні голосного /e/. Наприклад, в іменниках колишньої відміни на *ї-основ у родовому, давальному та місцевому відмінках не було ятя, там був голосний /i/, отже, мало бути в *ярости, милости*, натомість маємо в цих словах **ї**: *Зглянься, Господи, вирятуй душу мою, спаси мене ради милості твоєї* (6, 4). Не повинно бути **ї** в слові *зледаціли*, оскільки шиплячі не входили в перелік семи приголосних, після яких рекомендувалося писати **ї**. Не було ятя і в слові *князі* (наз. відмінок множини) та в слові *підніметься*. І вже зовсім незрозумілим є факт написання **ї** в слові *підносиш* (*Господи... ти слава моя, ти підносиш голову мою* (3, 3)). Отже тут цілком слушним є зауваження Б. Грінченка, що дуже важко буває встановити, де писати **і**, а де **ї**.

Друге важливе правило, застосоване в цьому перекладі, яке не знайшло пізніше підтримки в мовознавців наддніпрянської України, – це написання м'якого знака після свистячих перед наступним пом'якшеним губним. Цей свистячий і насправді вимовляється м'яко, але, як видно із сучасної мовної практики, спеціального позначення м'якості він не потребує. Приклад: *Зглянься ж, дай відповідь, Господи, Боже мій! Просьвіти очі мої, щоб я не заснув смертю* (13, 3). Ще приклади: *св'ятої, світло, св'ято, сльозами, досвіта, зв'іра, сьміхом, сьмітте, свідоцтво, сьпівати, сьпівав, сьпівайте, насьміялись, свідчить, просьвіщає, св'ята гора* та інші.

Відомо, що в правописі Є. Желехівського С. Смаль-Стоцького не було апострофа після твердих приголосних перед йотованими. На наш погляд, це було правильне рішення – не ставити якийсь роздільний знак після твердого приголосного перед йотом, оскільки кожен українець і так вимовляє окремо ці два звуки. Тут знову вважаємо за доцільне процитувати В. Гнатюка, який болісно реагував на різнобій у написаннях губних та наступних **я, ю, є, ї**: „Придніпрянці“, що вчилися в московських школах, – пише він, – привчилися м'якшити попередній губний і тому пишуть *нє, буть, вьун* або пишуть **ь**, або апостроф (найчастіше), або **пй, бй** і т. д. Кожен галичанин пише після губних „йотовані самозвуки просто без ніяких додатків“ (*п'яниця, в бюрі, бють, візд, фю-фю* і под.), бо „українець із фізіологічних причин вимовить не інакше, як *п'яниця*“ [1, с. 181].

Як видно, рацію мав В. Гнатюк, пропонуючи писати йотовані „без ніяких додатків“. Правописні комісії і донині не можуть виробити логічних правил щодо передавання на письмі роздільної вимови твердих приголосних та /j/ і особливо це впадає у вічі в іншомовних словах. Які засади ви-

користанні в написанні слів *бюро, комп'ютер, пюпітр, бюст, бязь, в'язь, в'юн, Вюртем-берг, ін'єкція, Гюго, Мюллер, фур'є, бюджет, гяур, п'яний, п'ять, тюре* і под.? Чи не однаково вимовляються губні та інші тверді приголосні у наведених словах? Чи можна тут не вимовити після твердих приголосних /j/? Тут, справді, укладачі українського правопису пішли сліпо за московським, бо в іншомовних словах, у яких у російській мові є м'який чи твердий знак, апостроф поставили, а якщо цих знаків у російській мові немає, то немає апострофа й в українському слові. Отже, його треба або писати всюди, або не писати ніде, і краще, економніше, раціональніше було б таки не писати, бо як має школяр відчутти різницю у вимові губних у словах *різдвяний, морквяний, торф'яний, комп'ютер, пюпітр* і чи є тут насправді різниця? Без словника тут не обійтися, а якщо його немає під руками? У майбутній реформі правопису, на нашу думку, ця проблема має стояти на першому місці.

У перекладі Псалмів І. Пулюя апострофа, звичайно, немає: *Я прославлю Господа за правду його, і возвеличу ім'я Господа всевишнього* (7, 17). Ще можна навести такі слова: *вяне, тімя, пам'ять, кровю, зявились, матірю, узгіря, п'яний* тощо. Правда, видно, все-таки східна практика ставити якийсь знак у таких випадках відбилася й тут. Можливо, що І. Пулюй ставив якісь знаки, а знімали їх уже у видавництві, але зробили це непослідовно, бо є приклад, де написаний **ь**: *Всіх ворогів моїх **побьє** соромом, і поразить їх: всі вони обернуться, і притьмом будуть осоромлені* (6, 10). Можливо, що це написання належить І. Нечую-Левицькому, який був також проти апострофа, але ставив м'який знак у дієслівних формах, подібних до наведеної [5, с. 197-198].

Немає послідовності також у позначенні м'якості свистячого у суфіксах **ск, зк, цк**. У правописі, який використовували в Галичині, ці суфікси писали без м'якого знака. У кількох випадках відсутній цей знак і в перекладі Псалтиря, але є також написання з ним: *Сини людські, доки слава моя буде **посміховиском?*** (4, 2); *Але ж я червяк, не чоловік, людям **посміховисько** і народові **погорда*** (22, 6). Зате майже всюди пом'якшений тут приголосний /н/: *Бо хоч зробив його трохи **меньшим** проти ангелів, то увінчав зате славою і честю* (8, 5). Інші приклади: *беззаконьствують* (5, 5), *займаньщина* (16, 6), *блаженьство* (16, 11), *помазаньця* (18, 50). Не відомо, чиє це виправлення, але в іншому місці слово *помазанця* написано уже без **ь**: *Тепер я знаю, що господь (!) спасає **помазанця** свого* (20, 6).

У цьому перекладі помітні хитання в позначенні м'якості і в інших випадках. Це стосується приголосних /р/ та /л/. В одних випадках вони показані як м'які, в інших це не позначено. Так,

маємо лексеми *льживих* (5, 6), *льстиві* (5, 9), *нельживих* (17, 1) і лексему *проклону* (10, 7), зустрічаємо слово *рятунок* (*Ти мій **рятунок**; спасаєш мене в тісноті, ти сповняєш мене радістю* – (32, 7) і варіант із твердим /р/: *Боже мій, Боже! Чому опустив єси мене – став оддалеки від **ратунку** мого* (22, 1). Так само твердий /р/ виступає в словах *піддобруючись* (18, 42), *мрака* (148, 9). До речі, лексема *мрака* і тепер у західних говорах вимовляється з твердим /р/. Видно, що І. Пулюй послідовно вимовляв м'який /р'/ і в кінці слова та в кінці складу, про що свідчать численні приклади: *царь* (10, 16); (21, 1); (24, 7) та ін., *пастирь* (23, 1), *лицарь* (33, 16), *тягарь* (38, 4), *лихварь* 109, 11 тощо (*Відчиняйтесь брами високі, і отверайтесь, ворота вічні, нехай входить **царь** слави!* (24, 9).

До фонетичних особливостей варто віднести приклади, у яких не відображені ще були на той час асимілятивно-дисимілятивні процеси. Це прикметники та прислівник вищого ступеня *дужши* (18, 17), *дорожши* (19, 10), *висше* (8, 1) та ін., дієслово *возвисшай* (28, 9). У прикметнику *безсердешиного*, навпаки, відображена дисиміляція групи /чн/: *Суди мене, Боже, і розсуди мою справу проти **безсердешиного** народу!* (43, 1).

Спостерігається різнобій і в передачі давньоукраїнських сполучень **рь, рь**, у яких зредуковані були слабкими. У сучасній українській мові, як відомо, у таких випадках утворилося сполучення **ри**. У Псалтирі І. Пулюя бачимо і **ро**, і **ре**, і **рі**, наприклад: *кровавої* (16, 4), *крівавої* (51, 14), *задрожала* (18, 7), *загремів* (18, 13), *гремить* (29, 3), *затривожились* (48, 5), *тревожишся* (42, 11), *стревожився* (30, 7).

Звертає на себе увагу часте вживання прийменника-префікса **од** (< **отъ**) замість очікуваного **від**: *од* (12, 7), *оддячив* (7, 2), *оддалеки* (10, 1), *одвернулись* (14, 3), *одвага* (31, 24). Тут немає жодної послідовності, бо навіть в одному й тому ж реченні можуть бути паралельні форми: *Не **одвертай** лица твого **від** мене, не **відсилай** в гніві слугу твого...* – (27, 9).

До частотних відхилень з погляду сучасних норм можна віднести відсутність протетичного приголосного в словах: *ухо* (10, 17), (17, 6), *огонь* – 11, 6), *угле* – (18, 12), (18, 13), *улиці* – (18, 42) тощо; відсутність чергування **о/і** – *комнати* (19, 5) або, навпаки, написання **о** чи **і** там, де вони й повинні були бути, а в сучасній мові змінилися за аналогією до інших форм: *конець* (7, 9); (9, 6), *радістю* (4, 7), *милістю* (18, 50), *дознаюсь* (41, 11), *не дознають* (34, 22), *нарід* (18, 43) і под.

До окремих фонетичних незбігів зі сучасними формами можна віднести такі, як збереження історичних форм займенників зі стверділим приголосним перед /е/ (для *него, сего*), послідовне вживання префікса **в-** у словах *вповати, вповали, вповавою* (багато випадків уживання), *випадіння йота* і

стягнення голосних у займенниках *свому* (11, 8), *твому* (19, 11), спрощення африкати /дж/ в дієсловах *похожають* (12, 8), *провождати* (23, 6), відсутність спрощення в сполученні **стн** (*напастиником* – (35, 3), збереження /й/ в слові *повійки* (11,4), уживання етимологічного /ф/ в слові *філі* (42, 7); (107, 29) на відміну від сучасного *хвилі* із субститутом **хв** та ряд інших відхилень.

Немало архаїчних форм збережено в цьому перекладі і в галузі морфології.

Так, у тексті цього Псалтиря іменники середнього роду послідовно вживаються з історичним закінченням **є** в називному (так само воно зберігається і в орудному) відмінку: *беззаконне* (6, 8), *мовленне* (6, 9), *життє* (7, 5), *насилле* (11, 5), *наслідде* (16, 6), *благанне* (18, 6), *спасенне* (37, 39), *спасеннем* (9, 14); (13, 5), *благоволеннем* (5, 12), *сьміттє* (18, 42), *нещастє* (22, 11), *насіinne* (22, 30), *милосерде* (23, 6), *життє* (33, 19) та інші.

На перекладача, очевидно, мали певний вплив старослов'янські переклади Псалтиря, оскільки він досить часто вживає короткі (нечленні) прикметники чоловічого роду, хоч паралельно може уживати й членні форми: *немочен* (6, 2), *справедлив* (11, 7), *благословен* (28, 6), *щаслив* (32, 2), *достоен* (48, 1), *страх Господень* (29, 4) (але в цьому ж Псалмі – *Господній* – (29, 3).

У Галичині (та й у Східній Україні частково також) в іменниках сучасних 3-ої та 4-ої відмін у родовому, давальному та місцевому відмінках уживалося закінчення **и**. В аналізованому перекладі Псалтиря немає послідовності в уживанні закінчень у цих іменниках, наприклад: *Бо після смерти ніхто не споминати ме тебе* (6, 5); *Я виявив гріх мій перед тобою, і не покрив несправедливості моєї* (32, 5). Ще приклади: *в тіни* (місц. відм. 17, 8), *імени* (дав. відм. 9, 2; 16, 4). Так само і в називному відмінку множини вжиті різні закінчення: *Великі болесті для беззаконника* (32, 10) і *Пути некольні обняли мене, сїти смертні обхопили мене* (18, 5). У різних формах також уживається в множині іменник *очи*: *Від лиця твого нехай вийде правда моя; очи твої нехай споглянуть на правоту* (17, 2) і *Очі Господні на праведних, і уші його на молитву їх* (34, 15). Часто трапляються розбіжності із сучасними формами в родовому відмінку однини іменників чол. роду *хора*, *гніва*, у знахідному – *оббігти свого круга* (19, 5), *вийми меча* (35, 3). Правда, тут не варто дивуватися, бо й тепер трапляється багато помилок у використанні форм родового відмінка. Тоді ж літературна мова не була кодифікована, тому автор вибирав форму навмання, як підказувала йому інтуїція. Тож маємо там ще подібні випадки: *ніздер* (род. мн.–18, 8), *звіри* (наз. мн.–148, 10), *братій* (род.мн.–122, 6), *люде* (наз. мн.) тощо. Багато іменників змінили за сто років граматичну категорію роду. Так, тут автор послідовно вживає

в жіночому роді іменник *Псальма*, так само форму жіночого роду має іменник *зарізь* (44, 22).

Можливо, з метою надання текстові урочистості автор часто вживає нестягнені прикметники: *дивную* (17, 7), *високая* (18, 2), *циро-золотую корону* (21, 3), *огнянну* (21, 9), *брами високії* (24, 7), *одинокую мою* (35, 17), *високії* (24, 9) та інші.

Засвідчені архаїчні форми і в системі дієслова. Майже всюди автор перекладу використовує перфектну форму другої особи однини з допоміжним дієсловом *бути*: *заповів єси* (7, 6), *вчинив єси* (8, 2), *сотворив єси* (8, 3), *положив єси* (8, 6), *затер єси* (9, 5) та інші. Використовує він дієслово *єси* і в ролі дієслівного присудка (*бо єси зо мною* (23, 4) або в ролі зв'язки у складеному іменному присудку: *ти єси поміч* (10, 14), *ти єси Господь* (16, 2). Використана тут і стара ще аналітична форма майбутнього часу з допоміжним дієсловом *мати*: *дожидати му*, *споминати ме* (6,5), *славити му* (9, 1), *судити ме* (9, 8), *робити ме* (11, 3), *благословити му* (16, 7), *вповати му* (18, 2), *сьпівати му* (18, 49), *звіщати му*, *хвалити му* (22, 22), *жити ме* (22, 26) і под. Тут знову постає питання, чия це помилка – автора чи редактора, але в одному й тому ж вірші вжито синтетичну і поряд аналітичну форму: *Покірні їстимуть і наситяться; хвалити муть Господа ті, що його шукають, серце ваше жити ме по віки* (22, 26). До особової форми дієслова *мати* може додаватися й постфікс **ся** (**сь**): *цурати мешся* (28, 1), *хвалити меться* (34, 2), *дивити мусь* (17, 15).

Можна вказати й на деякі синтаксичні застарілі відносно сучасних норм форми: *втікав перед своїм сином* (пс. 3 в підзаголовку) – сучасне *від сина*; *солодші над мід і патоку* (19, 10) – *від меду і патоки*; *дай їм по ділам і по вчинкам їх* (28, 4); *суди мене по правді моїй* (7, 8) – сучасне *за*; *Господь дбає за мене* (40, 17) – сучасне *про мене*; *віддав єси нас, неначе вівиці на жир* (44, 11) – сучасне *овець*; (встид покрив мене) *Задля голосу ругателя і хулителя, задля ворога і мстителя* (44, 16) – сучасне *через*. Одне підрядне означальне речення свідчить, що перекладач інколи звертався й до старослов'янських перекладів Святого Письма. Так, у старослов'янській мові, як відомо, функціонував такий відносний займенник, як **иже** (**ѡже**, **сже**), за допомогою якого й приєднувалася підрядна частина до головної. Є така конструкція і в І. Пулюя: *Щаслив чоловік, йому же Господь надія, і котрий не пристає до...* (40, 4). Отже, тут йому же ужито в значенні 'якому' (*Щасливий чоловік, якому Господь надія...*).

Очевидно, треба звернути увагу і на лексику перекладу І. Пулюя. Хоч перекладав він із грецьких текстів, однак, як показують спостереження, не унікав він і старослов'янських перекладів, оскільки надто вже багато тут старослов'янізмів. Це, зокрема, іменники: *благостиню* (14, 3), *бла-*

гость (27, 13), (27, 7), гонителів (7, 1), груди моєї (35, 13), ізбавленне (18, 1), мститель (8, 2), побідкою (25, 1), сугави (22, 13), телців (51, 19), уши (34, 15), шаги мої (17, 5), явлення (21, 9); дієслова: *взиваю* (часто), *взівши вознісся* (18, 10), *возвисшай* (28, 9), *воздам* (49, 12), *возхвалить* (6, 5), *дожидав* (40, 1), *еси* (багато разів), *ізбавив* (18, 1), *ликуйте* (32, 11), *насищатись* (17, 15), *оставши* (16, 10), *призивають* (14, 4), *розвертались* (14, 1), *ругаються* (42, 10), *смирив душу* (35, 13), *согрішив* (часто), *сотворив* (13, 5), *сохрани і спаси* (25, 20), *сохранив, сохраниши* (багато разів), *спаси, спасати, спасуся* (часто), *споминати ме* (6, 5), *умножаться* (16, 4), *устроїв* (22, 31), *храни* (16, 1) тощо. Уживана часто також описова форма наказового способу третьої особи однини з часткою *да*: *Да звеселиться небо і возрадується земля! Да заграє море і повня його!* (96, 11). Часто вживаються у тексті прикметники *многі, воздушні* та ін.

Про вплив старослов'янських перекладів на перекладача можуть свідчити також численні активні дієприкметники теперішнього часу. Тут є прямі старослов'янізми зі звукосполученням *шч*, що походить зі *шт* (*боящихся* (31, 19); (34, 7), *валящий* (11, 6), *живущих* (33, 14), *живущому* (9, 11), *любящі* (5, 11), *паляще* (18, 8), *палящі* стріли (7, 13), *спасаючого* (7, 2) та дієприкметники з українським суфіксом *-уч-*: *пожирающий, ділаючи* (6, 8), *уповаючих* (17, 7), *нападаючих* (17, 9), *взивающий* (27, 7) та ряд інших. Зустрічаються й дієприкметники минулого часу: *помершого* (31, 12).

Чимало слів у перекладі Псалмів можна вважати просто українськими архаїзмами, які тепер уже не використовують. Тут також є різні частини мови, зокрема, іменники: *внутри* моє (16, 7), *злоріки* (1, 1); (35, 15), *гомота злюків* (22, 14), *лаб собачих*, (22, 20), *левчук* (17, 12), *наддостаток* (17, 14), *наслідчину* (47, 4), *одмщеня* народам (149, 7), *без устанку* (34, 1) тощо; дієслова: *багне* душа моя ('бажає') (42, 1), *вислобонив* (34, 6), *втїкти* (33, 17), *ділає* (15, 5), *не дознають* лиха (34, 22), *домувати* (15, 1), *жагне* ('прагне') ланя води (42, 1), *завагонів* (у Хоменка – *завагітнів*) (7, 14), *здогонили* (27, 2), *не здолили* (21, 10), *зобижають* (35, 1), *наважили* на життє (35, 4), *падкуючи* ('побиваючись') (35, 14), *рабували* (44, 10), *спімну* (16, 4), *не спроневірилися* завіту твому (44, 17), *хоронить* ('береже') (34, 20); прикметники: *великорічивий* (12, 3), *зелізного* (18, 34), *займенник жадному* (147, 20) тощо.

І ще кілька слів про правопис, тобто про написання слів у перекладі Псалтиря І Пулюя. Є тут такі форми, які тоді ще не були обумовлені, які перекладач вибирав, покладаючись тільки на свою інтуїцію, тому тут не можна нікому докоряти. Це стосується правопису прийменників, деяких прислівників, наприклад, *по всяк час* (16,8; 16,11) (усі слова окремо), *зміж дітей* (злите написання) (21,

10) та деякі інші. Однак є чимало незрозумілих відхилень, які, очевидно, були допущені упорядниками цитованого видання. У передмові до нього сказано, що видання „цілковито зберігає оригінальний текст видання 1903 року у Відні“, що зберегло „до літери відповідність змісту сторінок оригіналу“. Разом з тим, як зазначено, були усунені деякі технічні помилки набору та „варіативности“ написання деяких слів [8, с. 3]. І ось тут постає питання, чи не нарobili нових технічних помилок при наборі тексту. Якби ж це було фототипне видання, тоді можна було б мати стовідсоткову впевненість, що аналізові підданий оригінальний текст. Тепер же такої впевненості немає, оскільки трапляються незрозумілі описки. Наприклад, слово *Господь* послідовно всюди написано з великої літери, але в шостому вірші 20-го Псалому – з малої: *Тепер я знаю, що господь спасає помазанця свого...* У Галичині на початку ХХ ст. відбувалися суперечки щодо написання займенника-частки-постфікса *ся*. Галицькі діячі культури писали його окремо, але в перекладі Псалтиря *ся* всюди написано разом з дієсловом. І все ж виняток є (принаймні нами помічений один такий випадок): *Я був правий перед ним, і стеріг ся робити кому кривду* (18, 23). Про варіативні написання літери *ї* мова йшла вже вище. Звичайно, що більш прискіпливий аналіз дав би можливість виявити й інші необгрунтовані відхилення у правописі.

Перекладові Біблії Куліша-Пулюя-Нечуя-Левицького минуло більше ста років. Звичайно, що за такий відрізок часу зміни в мові цілком можливі, закономірні, особливо, що стосується правопису та лексичного складу. Як бачимо, вони мають місце і в перекладі Псалтиря, але, за великим рахунком, вони порівняно незначні, і ми цілком можемо погодитися з думкою авторів передмови до видання В. Козирського та В. Шендеровського, що „для загалу читачів книга ця стане не лише одкровенням Письма Святого, але й відкриттям глибинних багатств щирої української мови“ [8, с. 3]. Це справді видатний твір, унікальна пам'ятка української мови кінця ХІХ – початку ХХ ст.

Література

1. Гнатюк В. В справі української правописи / В. Гнатюк // Літературно-науковий вістник. – Львів, 1923. – Т. LXXIX. – Кн. II.
2. Гнатюк В. На правописні теми / В. Гнатюк // Окрема відбитка з часопису „Наша школа“. – Львів, 1913. – Ч. 1.
3. Енциклопедія українознавства / за заг. редакцією проф. В. Кубійовича. – Париж–Нью-Йорк : Вид-во „Молоде життя“, 1973. – Т. 7.
4. Курс сучасної української літературної мови / за редакцією Л. А. Булаховського – К., 1951. – Т. 1.
5. Нечуй Левицький І. Сьогочасна часопис на мо-

- ва на Україні / І. Нечуй Левицький // Історія українського правопису XVI-XX століття. Хрестоматія. – К. : Наукова думка, 2004. – С. 194-204.
6. Німчук В. Українські переклади Святого Письма [електронний ресурс] / Василь Німчук // Режим доступу : <http://www.rastko.org.yu/rastko/delo/12168>.
7. Святе Письмо Старого та Нового Завіту. Повний переклад, здійснений за оригінальними єврейськими, арамейськими та грецькими текстами / Римське видання на основі перекладів І. Хоменка. – Українське Біблійне Товариство. – Б. р.
8. Святе Письмо Старого і Нового завіту. Мовою

русько-українською. – У Відні: Видання Британського і Заграничного Біблійного Товариства, 1903 / Переклад П. Окуліша, І. С. Левіцького і І. Пулюя / Нове видання – К. : Видавничий дім „Простір”, 2010. „Псалтирь” – стор. 506–570. Приклади подаємо за цим виданням: у дужках (а після окремих слів без дужок) перша цифра означає номер Псалому („Псалми“), а друга – номер вірша. Хоч прикладів на той чи інший випадок виявлено чимало, подаємо переважно лише одну, часом дві сторінки, на яких цей приклад знаходиться.

Виявлені расхождения языка Псалтыря в переводе И. Пулюя с нормами современного украинского литературного языка. Сопоставление проведено на различных уровнях: фонетическом, морфологическом, синтаксическом, лексическом, установлены орфографические особенности, которых придерживался переводчик. Вместе с тем отмечается уникальность первого полного украинского перевода Библии.

Ключевые слова: перевод, современный украинский литературный язык, орфографические особенности, расхождения, Библия (Святое Писание), Псалом.

The paper „Language of Psalter in Ivan Puluy’s translation on a background of modern Ukrainian language“ investigates linguistic divergences of language in the translation with the norms of modern Ukrainian language. The comparison is conducted on different levels: phonetic, morphological, syntactic; unfamiliar or out-of-date elements have been educed in lexical composition and translator’s manner of spelling. Moreover the unicity of the first complete Ukrainian translation of "Holy Scripture" has been detected.

Keywords: translation, modern Ukrainian language, features of spelling, disparity (divergence), Bible (Holy Scripture), Psalm.